

MEDIA-SAVODXONLIK VA AXBOROT XAVFSIZLIGI: AXBOROT ASRIDA MUTAXASSIS TAYYORLASH MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Xudoyberdiyev Berdiyori Ibrohim o'g'li

O'rishboyev Temur G'ulomjon o'g'li

*Zomin tumani 1-son texnikumi 130805. O'zbekiston, Jizzax viloyati, Zomin tumani, O'zbekiston
mahallasi, Qora-tepa ko'chasi 8-uy.*

Informatika va Axborot texnologiyalari fani o'qituvchisi

E-mail: xudoyberdiyevberdiyori@gmail.com, temururishbayev1@gmail.com.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada media-savodxonlik va axborot xavfsizligi masalalari axborot asrida mutaxassis tayyorlash madaniyati nuqtai nazaridan chuqur tahlil etiladi. O'zbekiston Respublikasining professional ta'lim tizimida, xususan texnikumlar darajasida kibertahdidlarning dolzarbligi, .apk faylli zararli dasturlar, SMS-stealerlar va ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqalayotgan hujumlarning statistik ko'rsatkichlari ko'rib chiqiladi. Muallifning Zomin tumani 1-son texnikumida o'tkazgan interaktiv dars va seminarlar tajribasi asosida axborot xavfsizligini o'qitishning amaliy yondashuvlari taklif etiladi. Maqsad – Professional ta'lim 4.0 strategiyasida media-savodxonlik va axborot xavfsizligini majburiy integratsiya qilish orqali yosh mutaxassislarning raqamli immunitetini shakllantirishdan iborat. Tadqiqot natijalari talabalarda kibertahdidlarni aniqlash va himoya ko'nikmalarining sezilarli o'sishini (+48% o'rtacha) tasdiqlaydi.*

Kalit so'zlar: *media-savodxonlik, axborot xavfsizligi, kibertahdidlar, .apk viruslar, SMS-stealerlar, raqamli immunitet, mutaxassis tayyorlash madaniyati, Professional ta'lim 4.0, O'zbekiston kibermakoni.*

Аннотация: *В статье вопросы медиаграмотности и информационной безопасности анализируются с точки зрения культуры подготовки специалистов в информационную эпоху. Рассматривается актуальность киберугроз, вредоносных .apk-файлов, SMS-стилеров и атак через социальные сети в системе профессионального образования Республики Узбекистан, в частности на уровне техникумов. На основе опыта автора в Зоминском районном 1-техникуме предлагаются практические подходы к преподаванию информационной безопасности. Цель — интеграция медиаграмотности и информационной безопасности в стратегию «Профессиональное образование 4.0» для формирования цифрового иммунитета молодых специалистов. Результаты исследования подтверждают значительный рост навыков распознавания и защиты от киберугроз (+48% в среднем).*

Ключевые слова: *медиаграмотность, информационная безопасность, киберугрозы, .apk-вирусы, SMS-стилеры, цифровой иммунитет, культура подготовки специалистов, Профессиональное образование 4.0, киберпространство Узбекистана.*

Abstract: *This article analyzes media literacy and information security issues from the perspective of the culture of training specialists in the information age. It examines the relevance of cyber threats, malicious .apk files, SMS-stealers, and social media attacks in Uzbekistan's vocational education system, particularly at technical colleges. Based on the author's experience at Zomin District 1 Technical College, practical approaches to teaching information security are proposed. The goal is to integrate media literacy and information security into the "Professional Education 4.0" strategy to develop digital immunity among young specialists. Research results confirm a significant increase in students' skills in identifying and protecting against cyber threats (average +48%).*

Keywords: *media literacy, information security, cyber threats, .apk viruses, SMS-stealers, digital immunity, specialist training culture, Professional Education 4.0, Uzbekistan's cyberspace.*

KIRISH

Mavzuning dolzarbligi. Bugungi axborot asrida raqamli texnologiyalar hayotimizning ajralmas qismiga aylangan bo'lsa-da, kibertahdidlar ham keskin ortmoqda. O'zbekiston Respublikasida 2024-yilda 60 mingga yaqin kibertahdid va 119 ta kiberxavfsizlik hodisasi qayd etilgan (UZCERT ma'lumotlari). 2025–2026-yillarda mobil qurilmalarga qaratilgan .apk viruslar, SMS-stealerlar (Wonderland, Qwizzserial) va phishing hujumlari yetakchi o'rinni egallamoqda. Professional ta'lim tizimida (texnikum va kasb-hunar maktablarida) kelajak mutaxassislarini tayyorlash jarayonida media-savodxonlik va axborot xavfsizligi madaniyatini shakllantirish eng muhim vazifalardan biridir.

Muammoning o'rganilish darajasi. Axborot xavfsizligi va media-savodxonlik masalalari xalqaro miqyosda UNESCO va DigComp standartlarida o'rganilgan bo'lsa-da, O'zbekistonda texnikum darajasida ularni mutaxassis tayyorlash madaniyati bilan integratsiya qilish hali yetarli tadqiq etilmagan. Muallifning Zomin tumani 1-son texnikumidagi ko'p yillik tajribasi ushbu bo'shliqni to'ldirishga xizmat qiladi.

Maqsad va vazifalar. Maqsad — axborot asrida mutaxassis tayyorlash madaniyatini media-savodxonlik va axborot xavfsizligi asosida takomillashtirish metodikasini ishlab chiqish. Vazifalar: kibertahdidlarning hozirgi holatini tahlil qilish, amaliy seminar yondashuvlarini taklif etish, talabalar o'rtasida tajriba-sinov ishlari o'tkazish va natijalarni statistik baholash.

Ilmiy yangiligi. Maqolada birinchi marta texnikum talabalarida raqamli immunitetni shakllantirish bo'yicha interaktiv seminarlarning amaliy natijalari (jadval va statistika shaklida) keltirilgan bo'lib, ular Professional ta'lim 4.0 strategiyasi bilan bog'langan.

METODOLOGIYA VA ASOSIY TAHLIL

Tadqiqotning metodologik asosi — amaliy tajriba va interaktiv o'qitish yondashuvi. Muallif Zomin tumani 1-son texnikumida talabalar bilan "Axborot xavfsizligi", "Kibertahdidlar turlari", ".apk faylli viruslar" va "Media-savodxonlik asoslari" mavzularida seminarlar o'tkazdi.

O'zbekistonda kibertahdidlarning hozirgi holati (statistik tahlil)

Yil	Kibertahdidlar soni (taxminan)	Asosiy tahdid turlari	Yetkazilgan zarar (trln so'm)
2024	60 000	Mobil .apk, phishing	1,0+
2025	46 000+ (original prognoz)	SMS-stealerlar, ransomware	1,2+
2026 (prognoz)	70 000+	Ijtimoiy tarmoq hujumlari, insider	1,5+

Manba: UZCERT va Group-IB tadqiqotlari (2025–2026 yillar prognozi).

Texnikum talabalarida media-savodxonlik va axborot xavfsizligini shakllantirish tajribasi Muallif quyidagi amaliy mashqlarni o'tkazdi:

1. Kibertahdidlarni aniqlash – talabalar ijtimoiy tarmoqlardagi shubhali havolalarni tahlil qilishni o'rgandilar.
 2. .apk fayllar xavfi – Telegram orqali tarqalayotgan real misollar (“Sud chaqiruvi”, “Davlat yordami”) asosida farqlash ko'nikmalari shakllantirildi.
 3. Kiberhujumlardan himoya – antivirus o'rnatish, 2FA yoqish, backup va phishing testlari.
 4. Media-savodxonlik – feyk yangiliklarni fakt-checking orqali tekshirish.
- Talabalar o'zlari “Xavfsiz internet qoidalari” ro'yxatini tuzdilar va seminar yakunida elektron portfolio yaratdilar.

TAJRIBA-SINOV ISHLARI NATIJALARI TAHLILI

2025–2026 o'quv yilida Zomin tumani 1-son texnikumida 2 guruh (nazorat va tajriba, jami N=142 talaba) o'rtasida monitoring o'tkazildi.

TALABALAR KOMPETENSIYALARINING O'SISHI (QIYOSIY JADVAL)

Kompetensiya ko'rsatkichlari	Nazorat (an'anaviy)	guruhi Tajriba seminarlar)	guruhi (amaliy O'sish foizi
Kibertahdidlarni aniqlash (.apk, phishing)	34%	79%	+45%
Amaliy himoya ko'nikmalari (2FA, antivirus)	29%	85%	+56%
Media-savodxonlik (fakt-checking)	42%	81%	+39%
Raqamli immunitet va xavfsiz foydalanish	38%	88%	+50%
O'rtacha o'sish	—	—	+48%

Natijalar Student t-kriteriysi bilan 95% ishonchlilik darajasida tasdiqlangan. So'rovnoma natijalariga ko'ra, 84% talaba “Seminarlar mening raqamli xavfsizligimni oshirdi” deb baholagan.

AXBOROT XAVFSIZLIGI O'QITISHINING O'QUVCHI PSIXOLOGIYASIGA TA'SIRI

Interaktiv seminarlar talabalarda "iste'molchi" kompleksidan "raqamli himoyachi" ishonchiga o'tishni ta'minlaydi. Xatolar tahlili va real misollar orqali talabalar kibermanipulyatsiyalarga qarshilik (resilience) ko'nikmasini rivojlantiradi. Natijada o'ziga bo'lgan ishonch ortadi, tanqidiy fikrlash kuchayadi va kelajak kasbiy faoliyatida xavfsiz raqamli muhitda ishlash qobiliyati shakllanadi. Tajriba guruhida talabalar o'rtasida "Men kibertahdidlarga qarshi turaman!" degan ichki ishonch 76% ga yetdi.

MUHOKAMA VA TAVSIYALAR

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, axborot xavfsizligini alohida modul sifatida o'qitish talabalarda nafaqat nazariy bilim, balki amaliy raqamli immunitetni samarali shakllantiradi.

Amaliy tavsiyalar:

1. Media-savodxonlik va axborot xavfsizligini barcha texnikum dasturlariga majburiy modul sifatida kiritish ("Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son Qonuni va Professional ta'lim 4.0 doirasida).
2. Texnikumlarda "Axborot xavfsizligi laboratoriyalari" tashkil etish va UZCERT bilan hamkorlikni kuchaytirish.
3. O'qituvchilar malakasini oshirish: kibertahdidlar bo'yicha treninglar (PF-38-son 10.03.2026-yilgi Farmon asosida).
4. "Raqamli O'zbekiston — 2030" (PF-6079-son) va 2026–2030 yillarga mo'ljallangan Kiberxavfsizlik strategiyasi (PF-38-son) bilan integratsiya.

XULOSA

Axborot asrida mutaxassis tayyorlash madaniyati media-savodxonlik va axborot xavfsizligisiz to'liq bo'lmaydi. Zomin tumani 1-son texnikumidagi amaliy tajriba shuni isbotladiki, interaktiv darslar va seminarlar orqali talabalarda kibertahdidlarga qarshi mustahkam raqamli immunitetni shakllantirish mumkin. O'zbekiston Respublikasining "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi O'RQ-764-son Qonuni, PF-38-son (2026–2030 strategiyasi), "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son va boshqa normativ hujjatlar asosida ushbu yo'nalishni Professional ta'lim 4.0 strategiyasida yanada kuchaytirish kelajak avlodni raqamli xavflardan ishonchli himoya qilishning eng samarali yo'lidir. Har bir o'qituvchi va talaba "axborot – qurol, lekin xavfsiz foydalanish – himoya" tamoyiliga amal qilsa, mamlakatimiz kibermakonining barqaror rivojlanishi ta'minlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

I. Normativ-huquqiy hujjatlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-38-son 10.03.2026-yilgi Farmoni "O'zbekiston Respublikasining Kiberxavfsizlik strategiyasini belgilash va kiberjinoyatchilikning oldini olish tizimini takomillashtirish to'g'risida" (2026–2030 strategiyasi).

2. O'zbekiston Respublikasining "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi O'RQ-764-son Qonuni (15.04.2022).

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6079-son 05.10.2020-yilgi Farmoni "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risida.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-158-son 11.09.2023-yilgi Farmoni "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risida.

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-153-sonli Qarori (30.04.2025) "Axborot texnologiyalari yordamida sodir etiladigan jinoyatlarga qarshi kurashish faoliyatini yanada kuchaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar to'g'risida".

6. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son Qonuni (23.09.2020).

7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 3458-son 22.09.2023-yilgi qarori (kiberxavfsizlik baholash tartibi).

II. Ilmiy va rasmiy manbalar:

8. UZCERT. 2025-yil uchun O'zbekistonda asosiy kibertahdidlar prognozi. – <https://uzcert.uz/>

9. Group-IB. A New Stage in the Evolution of Android SMS Stealers in Uzbekistan (2025). 10. "O'zbekistonda kiberxavfsizlik rivojlanish darajasining tahlili" // Infocom.uz, 2025-yil 24-mart.

III. Xorijiy va uslubiy manbalar:

11. UNESCO. Media and Information Literacy Curriculum for Educators and Learners (2021).

12. Ferrari A. DigComp: A Framework for Developing Digital Competence in Europe (2013).